

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal&Refereed&Indexed

ArticleType	ResearchArticle	Accepted / Makale Kabul	19.07.2019
Received / Makale Geliş	19.04.2019	Published / Yayınlanma	21.07.2019

ÇILDIRLI ÂŞIK ŞENLİK'İN ŞİİRLERİNDE ZAMİRLER, SIFATLAR, ZARFLAR VE EDATLAR

TIMES, ADJES, ENVELOPES AND PREFORTS IN THE POEMS OF CILDIRLI ASIK SENLIK¹

Dr. Arş. Gör. Özlem YILDIRIM

Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kars/TÜRKİYE,
ORCID: 0000-0001-7045-1286

ÖZET

Şiirlerini saz eşliğinde doğaçlama olarak dile getiren ve milli kültür hazinesinin birer yapı taşı olarak bilinen ve kabul edilen âşıkların en önemli özelliklerinden biri de hiç şüphesiz ki dili doğal olarak kullanmada göstermiş oldukları ustalaktır. Bu âşıklardan biri de Çıldırli Âşık Şenlik'tir. Daha çok Halk Edebiyatı alanında ve âşıklığı üzerine çalışılan Şenlik'in dili üzerine çok fazla araştırma ve inceleme yapılmamıştır. Hâlbuki âşıkların en önemli özelliklerinden biri de içinde yetiştiği halkın dil ve ağız özelliklerini söze ve sözleri ile can bulup şekillenen deyişlerine yansıtma olmasıdır. Şenlik'in yetiştiği Kars ilinin zengin ağız hususiyetleri dikkate alındığında bu değerli âşığın dil özellikleri incelenmesi gereken bir konu olarak ayrıca önem taşımaktadır. Bu çalışmada, cümle içerisinde her biri ayrı bir görev üstlenen zamirler, sıfatlar, zarflar ve edatların yöre ve bölge ağız özelliği de dikkate alınarak Çıldırli Âşık Şenlik'in şiirlerinde nasıl kullanıldığı üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Âşık Şenlik, şiir, zamir, sıfat, zarf, edat.

ABSTRACT

One of the most important features of wandering minstrels, who recite their poetry in improvisation with saz (a stringed instrument) in hand and are known and accepted as a building block of national cultural treasury, is undoubtedly their mastery of being able to use language in a natural manner. One of these minstrels is Çıldırli Âşık Şenlik. Little number of research and analysis has been conducted on the language of Şenlik, who is largely touched upon in the field of Folk Literature and whose minstrelsy has been studied. However, one of the most important characteristics of minstrels is their reflecting language and dialect properties of the community, where they live, to their words and idioms shaped with their words. When considering the rich dialectal features found in the province of Kars where Şenlik lived, the linguistic characteristics of this precious minstrel are important as a subject required to be examined. This study emphasized in detail how pronouns, adjectives, adverbs and prepositions, each of which has a different role in the sentence, were used in poetry of Çıldırli Âşık Şenlik by considering local and regional dialect features.

Keywords: Âşık Şenlik, poetry, pronoun, adjective, adverb, preposition

1. GİRİŞ

Sözlü edebiyatın en önemli temsilcilerinin, özellikle de yaşadıkları bölge ve yörenin ağız özelliklerini deyişlerine yansıtma sebebiyle âşıklar olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Bir âşığın deyişlerinden, yaşadığı yöre ve bölge halkının dil/ağız özelliklerini görmenin yanı sıra döneminin sosyal, siyasal ve kültürel konuları hakkında da bilgi sahibi olmamız mümkündür. Bu âşıklardan biri de yaşadığı yüzyıla damgasını vurmuş, deyişleriyle kendinden sonraki âşık kuşağı üzerinde derin izler bırakmış olan Çıldırli Âşık Şenlik'tir. Şöyle ki usta âşık bir Terekeme/Karapapak türküsü olması sebebiyle hem bu boyun hem de yetiştiği yörede konuşulmakta olan Azeri Türkçesinin ağız özelliklerini deyişlerine ustalıklı yansıtmasıdır. Öncelikle ağız nedir?, neden âşıkların deyişlerine içinde yetiştiği yöre ve bölge ağzının özellikleri etki eder ve bizler bu âşıkların deyiş özelliklerinden içinde yetiştikleri toplumun dil/ağız

¹Bu makale, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programında 2018 yılında tamamlanan "Çıldırli Âşık Şenlik'in Şiirlerinin Dili (Giriş- Gramer – Metin – Dizin)" başlıklı doktora tezinden hareketle yazılmıştır.

özellikleri hakkında bilgi sahibi oluruz konusuna açıklık getirmesi noktasında ağız terimini tanımlamak gerekmektedir. Ağız teriminin farklı tanımlamaları yapılmıştır. Bu tanımlardan iki tanesi ağız şöyle tanımlarken “Ağız terimi taşra ağzına göre daha geniş bir alanda, lehçeye göre ise daha dar bir alanda kullanılan bir dil değişkenliğidir. Yani “Ağız” terimi, bir dil alanı içinde görülen konuşma biçimlerini, söyleyiş türlerini, kimi durumlarda da toplumsal özelliklerini yansıtan kullanımlar” olarak tanımlanabilir” (Kıran ve Eziler Kıran, 2010: 279). Bir dil bilimi terimi olarak “ağız (Fr. Parler / Alm. Mundart / İng. Language / İt. Parlata) genel anlamda, “bir dilin (language) veya lehçesinin (dialecte) sınırları içinde, belli bölge veya topluluklara özgü sözlü anlatım yollarının bütünü” diye tanımlanabilir. (Alyılmaz ve Mert, 2010: 331.) Bir diğeri ise ağız terimi için, “Ağız ise, bir şive, bir yazı dili içinde mevcut olan farklı konuşma biçimleridir. (Elazığ, Aydın, Trabzon ağzı gibi) (Buran ve Alkaya, 2009: 41) demektir. Bu tanımlardan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki bir dilin sınırları içinde dar alanlarda görülen bazı değişiklikler hem fonetik yapıya hem de morfolojik yapıya yansımaktadır. Bu nedenle bu çalışmada morfolojik yapının önemli unsurları olan ve aynı zamanda cümle içinde her biri farklı bir görev ve anlam yüklenen zamir, sıfat, zarf ve edatların Şenlik’in deyişlerinde dil/ağız hususiyetleri noktasında nasıl ve ne şekilde kullanıldığı üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Bu çalışmada yer alan zamir, sıfat, zarf ve edatlar Ali Berat Alptekin ile Nizamettin Coşkun’un Çıldırli Âşık Şenlik Divan’ında yer alan şiirler üzerinde çalışılarak tespit edilen örneklerden oluşmaktadır. Örneklerin karşısında yer alan numaralar ise Çıldırli Âşık Şenlik Divan’ında yer alan şiir ve mısra sayılarını göstermektedir.

2. ZAMİR

Türkiye Türkçesinde dilbilgisinde zamirler, isim soylu sözcüklerin önemli bir bölümü olup genellikle isimlerin yerini tutan kişi, soru, işaret ve belgisizlik kavramları taşıyan sözcükler olarak bilinmektedir. Zamirleri şu bölümlere ayırarak inceliyoruz,

1. Şahıs zamirleri
2. İşaret zamirleri
3. Dönüşlülük zamirleri
4. Belirsizlik zamirleri
5. Soru zamirleri (Atabay, Özel ve Kutluk 2003: 101-102)

2.1. Şahıs Zamirleri

Şiirlerde şahıs zamirleri neredeyse STT ile aynıdır. Sadece 3. teklik şahıs zamiri “o” yanında “ol” ve çekimli şekillerde bazen “an” şeklinde olmakla beraber yine 1. teklik şahıs zamiri “ben” b- > m- ünsüz değişimi neticesinde “men” biçimiyle de kullanılmaktadır. Şiirlerde geçen şahıs zamirleri ve hâl eklerine göre çekimli biçimleri aşağıdaki gibidir.

	ben\men	sen	o/a	biz	siz	O+(n)lar
Yalın Hâl	Ben (63/2) Men (4/7)	Sen (11/10)	O (20/10)	Biz (10/11)	Siz (26/10)	Onlar (83/2)
Yönl. Hâli	Bana (64/6) Mana (129/14)	Sana (83/10)	Ona (101/70)	Bize (111/6)	Size (89/1)	onnara (146/36)
Bul. Hâli	Mende (120/26)	Sende (99/13)	Onda (143/88) Anda (109/8)	Bizde (152/14)	Sizde (152/13)	Onlardadı(122/26)
Çıkma Hâli	Mennen (32/9)	Senden (139/3)	Ondan (153/58)	Bizden (150/39)	Sizden (152/37)	
Yükl. Hâli	Beni (113/5) Meni (171/12)	Seni (150/37)	Onu (105/12)	Bizi (158/12)	Sizi (32/11)	Onları (116/24)
İlgi Hâli	Menim (165/43)	Senin (126/11)	Onun (151/80)	Bizim (150/25)	Sizin (154/24)	Onnarın (107/14) Onların (147/31)
Vasıta Hâli		Seninle (6/11)	Onunla (143/17) Anınla (153/14)	Bizinen (143/22)	Sizinen (99/77)	Onlala (107/16) Onunan (143/17)

2.2. İşaret Zamirleri

Şiirlerde kullanılan işaret zamirleri “bu, o, ol, bunlar ve onlar”dır. Şiir metinlerinde geçen bu zamirlerden ‘bunlar’ zamirinin ünsüz benzeştirmesi hadisesi sebebiyle ‘bunnar’ şeklinde kullanılması dikkat çekmektedir.

Bunu bilmeyen âlimlerhelbet olur müptezel (25/7)

O nedir ki doğülmeden ekilmez? (43/1)

Ol kadem basıfdı ne cehenneme? (36/2)

Yâdigâr**bunnardan** daha usdadı (151/43)

Onları da Mevla'm saklasın beyler (116/20)

2.3. Dönüşlülük zamirleri

Şiir metinlerinde kullanılan dönüşlülük zamirleri “**kendi ve öz**” dür. Şiir metinlerinde dönüşlülük zamirlerinin hâl eklerine göre kullanımını aşağıdaki gibidir.

	Kendi	Öz
Yalın Hâl	Kendi (30/13)	Öz (4/3)
Yönelme Hâli		Özüne (142/9)
Çıkma Hâli	Kendinden (100/15)	Özünnen (66/6)
Yükleme Hâli	Kendini (29/19)	Özümü (156/7)

2.4. Soru Zamirleri

Şiirlerde geçen soru zamirleri şunlardır:

Hani: **hani** (12/6). Eski Türkçede kanu<kanyu<kayu biçimlerinde kullanılan ve geçirdiği ses değişimleri ile bugün “hangi” biçimine dönüşen ve hangi biçimiyle kullanılan bu zamir, “hani, ne oldu?, nerede?, nerede kaldı?, anlamlarında bir soru ifadesi taşır (Korkmaz 2003: 449).

Hani ya: **hani** ya (12/10). Kars Azerileri “hani” sözcüğünü bazen “hani ya, hanı ya” biçiminde kullanmaktadırlar. Kars Azerilerinin kullandığı bu iki sözcük nerde, nerede soru sözcüğünü karşılamaktadır.

Harda : El çekmişem bu dünyadan görün meylim **hardadı**? Eski Anadolu Türkçesindeki, “ne ara?” sıfat tamlamasının kaynaşmasından oluşmuş bulunan “nere” sözü bugün bulunma hâli ekini de alarak “nerede?” biçimiyle bir soru zamiri görevini üstlenmiştir” (Korkmaz 2003: 395).

hardan: **Hardan** hasıl oluf tipiler eser (153/101)

kim : Ona bahıf ibret alan **kimiydi**? (53/4)

ne : Onu gonusdurmah**neye** lazımdı? (48/12)

nerde : **nerdebulem** nerde bulem (124/4)

nerede : **nerede** cenk eder nerede yatar? (36/11)

2.5. Belirsizlik Zamirleri

Şiir metinlerinde geçen belirsizlik zamirleri şunlardır:

bazı : **bazıları** (90/5), **bazılar** (28/6)

başga : **başgasiynan** (21/2)

biri : **birine** (28/9), **birini** (107/29).

gaç : **gaçını** (26/3)

hammı : **hammısınnan** (153/16)

herkes : **herkes** (155/63),

kimi : **Kimi** (63/7), **kimiz** (70/11)

kimse : **kimseyi** (12/1), **kimse** (19/10)

3. SIFAT

Sıfatlar başka bir ismi türlü açılarda belirginleştiren isim soylu sözcüklerdir. Tek başlarına cümlelerin bir ögesi olamaz ve çekim eki almazlar. Yapı olarak isimlerden ayrılan yönleri yoktur. Bunlar daha çok bir grup ek, daha çok da sıfat olarak kullanılabilir isimler türetirler. Kendilerinden sonra gelen isimle ilişkilerine göre niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları olmak üzere kendi içerisinde iki büyük gruba ayrılırlar (Demir ve Yılmaz 2005: 197).

3.1. Niteleme Sıfatları

Şiirlerde kullanılan niteleme sıfatlarından bazıları şunlardır:

şirincannara (7/12)

eziz beylerim (7/1)

deligönül (19/5)

gızılguş (98/19)

gözelcemalı (33/11)

doğru kelim (20/6)

Şiirlerde yapım eki almış isimlerin de niteleme sıfatı görevinde kullanıldığı örnekler bulunmaktadır:

Şerafetlipeder (5/15)

canlıdaşı (6/8)

adaletlihanısan (8/5)

güllübağlara (57/3)

sevgiligulu (123/15)

3.2. Belirtme Sıfatları

3.2.1. Sayı Sıfatları

Şiirlerde sayı sıfatları STT'deki ile aynı olmakla birlikte bazı sayı sıfatlarında ağız hususiyeti nedeniyle ses değişikliklerinin meydana geldiği görülmektedir. Bu değişikliklerin daha çok asıl sayı sıfatlarında gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Şiirlerde Farsça **dü** "iki" (26/8), **çâr** "dört" (28/11), **sed** "yüz" (165/42) sayı sıfatlarının da kullanıldığı görülmektedir.

3.2.1.1. Asıl Sayı Sıfatları

Şiirlerde kullanılan asıl sayı sıfatları şunlardır.

bir : **bir** sepet (44/6), bin **biri** (72/7), **biri** (98/18)

iki : on **iki** (99/30), **iki** yol (121/33), yetmiş **iki** (152/3)

üç : **üç** yüz altmış (94/11), **üç** yüz (150/13), **üç** beş arşın (164/16)

dört : **dört** tarafı (40/10), on **dört** kölesi (68/7), yüz kırk **dört** tabaka (51/10)

beş : **beş**vahit (20/7), **beş** elma (30/5), **beş** arşın (155/36)

altı : **altı**kerre (25/3), **altı** yüz üç defa (26/2), **altı** lime (165/60)

yedi : **yedi** yüz min külfeti (137/24)

yeddi : **yeddi** yüz elli (14/6), **yeddi** iklim (18/8), **yeddi** yerde (75/11)

seggiz : kırk**seggiz** (24/11), **seggizinde** (118/7)

sekiz : on **sekiz** bin (30/3), on **sekizde** (118/21), kırk **sekizdir** (136/6)

sekkiz : **sekkizihvân** (136/6)

- doguz** : **doguzunda** (118/9)
- dokuz** : **dokuz** yüz elli (14/6), **dokuz** hacı (30/6), **dokuz**hurfati (161/1)
- dokkuz** : on **dokkuz** (39/6), **dokkuz** aydı (144/23), on **dokkuzda** (118/22)
- on** : **on** beşi (3/2), **on** sekiz bin (30/3), **on** iki (99/3)
- yirmi** : **yirmibeşdir** (26/7), **yirmi** dört (113/22), yüz **yirmi** dört bin (165/69)
- otuz** : **otuz** altı (12/10), **otuz** manat (44/19), **otuz** cüz (99/6)
- kırh** : **kırh**seggiz (24/11), **kırh** ördeği (31/19)
- kırk** : **kırk** yaşında (118/31), **kırk** sekizdir (136/6), yüz **kırk** dört (51/10)
- elli** : yeddi yüz **elli** (14/6), **elli** (74/10), **ellisinde** (118/35)
- altmış** : **altmışa** (139/5), üç yüz **altmış** (94/11), **altmış** dörtte (36/4)
- yetmiş** : **yetmiş** iki buçuk (11/3), **yetmiş** iki (36/10), yüz **yetmiş** bir (152/37)
- sehsen** : yeddi bin yeddi yüz**sehsen** dört (53/11), **sehsen** dört (143/12)
- seksen** : **seksen** (56/5), **seksen** dal (80/11), **seksenüçde** (118/49)
- dohsan** : **dohsanında** (118/51),**dohsan**beşde (118/53), **dohsan** üç (121/5)
- doksan** : **doksan** üçte (101/73), bin iki yüz **doksan** üçünde (119/1)
- yüz** : dokuz **yüz** elli (14/6), **yüzmin** (16/3), **yüzferihden** (31/15)
- bin** : **bin** yıl (14/5), **bin** illih (18/4), yüz **bin** (104/4)
- min** : **yüzmin** (16/3), **min** kere (110/1), **min** kere (166/23)

3.2.1.2. Sıra Sayı Sıfatları

Şiirlerde sayıca az olmakla birlikte kullanılan sıra sayı sıfatları şunlardır:

- birinci** : **birinci** sene (153/42)
- ikinci** : **ikinci** sur (164/77)
- ilk** : **ilkbaharda**(23/8)
- son** : **son** hecesi (159/27)

3.2.2. İşaret Sıfatları

Şenlik'in şiirlerinde görülen işaret sıfatları şunlardır:

- bu** : **bu** dünyada (4/1), **bu** diyara (8/11)
- o** : **o** alev (2/7), **o** sebepten (8/11)
- ol** : **ol**Hudam'ın emri (10/10), **olrüz-i** mahşer gününde (13/12)

3.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Şiirlerde kullanılan belirsizlik sıfatları şunlardır.

- başka** : **başka** bir ağası (154/16)
- bazı** : **bazı**günahkârlar (134/7)
- bir** : **bir** gün (12/4), **bir**zamannar (10/9)
- birazacığ** : **bir** **azacığ** varı (29/11)
- birgaç** : **bir** **gaç**nasihatım (108/64), **bir** **gaç** pehlivan (165/13)
- bir sürü** : **bir** **sürü**Gazağ'ı (119/47)

bütün	: bütün İslam ehli (101/18), bütün halk (162/12)
cümle	: cümle cismim (8/1), cümle azamı (9/6)
her	: her yerde (11/7), her ilime (1/2)
nice	: nicemeleykeler (102/10), nice vezirlere (98/25)

3.2.4. Soru Sıfatları

Şiirlerde geçen soru sıfatları şunlardır:

hangi	: hangi ayetin (6/5)
ne	: ne suvaldi (26/10)
nece	: nece tenedi (6/12)
nasıl	: nasıl iş (119/12), nasıl yol (158/59)

4. ZARFLAR

Zarflarfillerin, filimsilerin, sıfatların ve zarfların anlamlarını zaman, yer, yön, durum, nicelik ve soru kavramlarıyla belirleyen ya da kısip sınırlayan sözcük türleridir (Ediskun 2007: 273). Başka bir ifadeyle varlığının ortaya çıkması yüklemeye bağlı olan ve yükleme aracısız olarak ilişki kuran biçimbirimlerdir (Adalı 2004: 36). Şiirlerde Arapça ve Farsça asıllı zarflar da dâhil olmak üzere çok sayıda zarf bulunmaktadır. Şiirlerde kullanılan zarflar çeşitlerine göre şu şekildedir.

4.1. Zaman Zarfları

Şiir metinlerinde şu zaman zarflarına rastlanmaktadır:

indi	“şimdi” (6/1, 31/18)
hemeşe	“her zaman” (143/127)
sonra	(152/37, 164/92)
bıldır	“geçen yıl” (41/16, 44/14)
ezeli	“önce, önceden” (63/1)
bazı	(139/71)
bazan	(79/10)
daim	“daima” (20/2)
yazın	“yaz ayında” (44/7)
ahşam	“akşam” (120/31)
evvel	“önce” (54/3)
hemen	(117/23)
gene	“yine” (29/1)
nihayet	(65/10)

4.2. Yer ve Yön Zarfları

Şiir metinlerinde görülen yer ve yön zarfları şunlardır:

içeri	(83/11)
ileri	(6/4)
geri	(54/17)
yuharı	“yukarı” (148/20)

söyledisağdan (46/13)

burada(41/6)

4.3. Miktar Zarfları

Şiirlerde geçen miktar zarfları şunlardır:

az(5/2)

çok “çok” (10/9)

en (16/10)

biraz(107/25)

daha(16/7)

pek (137/1)

gayet (99/44)

artık (104/23)

4.4. Hâl Zarfları

Bu zarf türleri hâl ve tavır ifade etmektedir. Hâl ve tavır, nasıllık nicelik ifade eden her isim hâl zarfi olarak kullanılabilir. Onun için bu türden zarfların sayıları oldukça fazladır (Ergin 2009: 282). Şiir metinlerinde geçen hâl zarflarından bazıları şunlardır:

bele “böyle” (29/10)

ele “öyle” (31/22)

tek “sadece” (44/15)

asla (48/9)

hor (20/20)

bile “beraber” (137/23)

dahı “daha” (104/56)

neçe “nasıl” (92/6)

hoş (7/5)

ansız “ansızın, birdenbire” (52/8)

4.5. Soru Zarfları

“Soru bakımından fiillerin anlamını tamamlayan zarflardır.” (Ercilasun 2007: 203) Şiir metinlerinde geçen soru zarfları şunlardır:

neçe “nasıl” (99/12)

ne “niye” (54/2)

neçün“niçin” (50/3)

5. EDATLAR

“Sözcükler arasında ilgi kuran sözcüklere edat denir. Edatlar bir sözcükten sonra gelir ve bu sözcük ile öteki sözcükler arasında ilgi kurar.” (Hengirmen 2002: 167). Bu ilgi çoğunlukla zarf ya da sıfat ilgisidir. Edatlar isimlerden sonra gelerek anlam kazanmaları nedeniyle isim hâl eklerine benziyor olsalar da kelime olmaları, sonuna geldikleri kelimelerle zarf ya da sıfat işlevi taşıyan zengin ifadeli edat grubu meydana getirmeleri sebebiyle onlardan ayrılırlar. İsim hâl ekleriyle aynı ifadeleri taşıyabildikleri gibi nadiren de olsa ekleşerek hâl eki de olma özelliği gösterirler. (Tiken 2004: 1).

5.1. Ünlem Edatları

Şiirlerde geçen ünlem edatları şunlardır:

eyvah	: Altmış beşde eyvah büküler beli (118/42)
vay	: Zulüm-kârlargazabınnan vay çeker (114/16)
aferin	: Dedi seda aferin ey Şah-ı Merdan (165/42)
sakın	: Hak Tealâ kulunu sınar sakın sen olma asi (20/3)
aman	: Aman Allah bunda hikmet var dedi (154/36)
haşa	: Rûz u Şeb men sizi unutmam haşa (32/11)

5.2. Seslenme Edatları

Şiirlerde geçen seslenme edatları şunlardır:

ay	: Ne varsa ay dostlar size yazardım (62/12)
eyi	: Eyi Rabbim bu dünyada namerdi şad eyleme (4/1)
ey	: Ey gönül zapt eyle namus ile ar (50/5)
hey	: Hey ağalar gelin size söylüyem(76/1)
ya	: Şefaaf ya Resul dedim (63/3)

5.3. Gösterme Edatları

Cümledeki yargıyı göstermek suretiyle destekleyen edatlardır. “işte” dışındakiler genellikle ağızlarda görülmektedir (Daşdemir 2015: 155). Şiirlerde geçen gösterme edatları şunlardır:

ta	: Muhannetden şüphe sezsem ta uztahtağaçaram (15/6)
ahan (işte)	: Bilet suval etsen ahan başbordum (151/15)

5.4. Bağlama Edatları

5.4.1. Sıralama İfade Edenler

ve «bay ve gedeye» (43/10), **ile** «arş ile kürşüne» (59/3), Gelin **ilengızın** (120/75), **u** «âh u zâr» (113/18), **ü** «leyl ü nehar» (46/3)

5.4.2. Karşılaştırma İfade Edenler

hem... hem «hem dünyada hem ahirette»

5.4.3. Cümle Bağlaçları (Cümle Başı Edatları)

ya... ya«ya sen meccunsusan ya mürted molla» (139/56), **ne... ne** «ne mürekkebisder ne kalem» (77/7), **ya... ya da** «ya o dursun ya da men» (133/24), **isder... isder** «isderihdiyar ol isdernevcivan» (72/1).

çün “çünkü” (30/3)
çünkü (93/8)
eğer (20/5)
mademki (141/11)
belki (57/12)
sanki (1/7)
yohsa “yoksa” (31/11)
hele (29/9)

5.4.4. Sona Gelen Edatlar

Bu edatlar kelimelerin veya kelime takımlarının sonuna gelerek onları önceki veya sonraki unsurlara bağlayan edatlardır. Bu edatların aynı zamanda kuvvetlendirme fonksiyonları bulunmaktadır. Bu sebeple bu edatlara kuvvetlendirme edatları da denir (Ergin 2009: 317).

Bahıp **da** sılama murada erem (121/37)

Cesedi **de** nohsan geldi özüne (53/6)

Etrafi tamam hisardır deme **ki** bir fend olur (26/6)

“Lam” latif hesaptır minnun’ nandegil (160/19)

5.5. Son Çekim Edatları

Fonksiyonlarına göre şiir metinlerinde geçen son çekim edatları şunlardır:

5.5.1. Vasıta ve beraberlik Edatları

Kimini hak **ile** beraber eyler (84/4)

5.5.2. Sebep Edatları

Hak **için** (116/18), Ziyet **içün** (153/120), Onunçün(61/6)

5.5.3. Benzerlik Edatları

Havva **gibi** (70/2), meraklı avcı **tek** (57/7)

5.5.4. Başkalık Edatları

sennenözge (176/18)

5.5.5. Miktar Edatları

Kıyamete **gadar** (38/10), başatah(162/14)

5.5.6. Zaman Edatları

Güzden **beri** (44/14), **evvel** (120/14)

5.5.7. Yer ve Yön Edatları

Âleme **karşı** (9/8), haşred**ek** (5/14), meclisden**içeri** (83/11), bu yana **sarı** “a doğru” (122/15)

6. SONUÇ

1. Şiirlerde 3. teklik şahıs zamiri “o” yanında “ol” ve çekimli şekillerde bazen “an” şeklinde olmakla beraber 1. teklik şahıs zamiri “ben” b- > m- ünsüz değişimi neticesinde “men” biçimiyle de kullanılmıştır.

2. Şiirlerde **bu, o, bunlar ve onlar** işaret zamirlerinin yanında “ol” işaret zamirinin de kullanıldığı görülmektedir. Şiir metinlerinde geçen bu zamirlerden ‘bunlar’ zamirinin ünsüz benzeştirmesi hadisesi sebebiyle ‘bunnar’ şeklinde kullanılması dikkat çekmektedir.

3. Şiirlerde “kendi” yanında “öz” dönüşlülük zamirinin de kullanıldığı görülmektedir.

4. Şiirlerde “harda” soru zamirinin kullanımı da dikkat çekmektedir.

5. Şiirlerde bazı belirsizlik zamirlerinde bazı ses hadiselerinin meydana geldiği görülmektedir. Bunlar **başga, kaç, hammi**’dir.

6. Şiirlerde sayı sıfatları STT’deki ile aynı olmakla birlikte bazı sayı sıfatlarında ağız hususiyeti nedeniyle ses değişikliklerinin meydana geldiği görülmektedir. Bu değişikliklerin daha çok asıl sayı sıfatlarında gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Bu sıfatlardan bazıları şunlardır: **yeddi, seggiz, sekkiz, dogguz, dokkuz, kırh, sehzen, dohsan, min**.

7. Şiirlerde Farsça **dü**“iki” (26/8), **çâr** “dört” (28/11), **sed**“yüz” (165/42) sayı sıfatlarının da kullanıldığı görülmektedir.

8. Şiirlerde yine “**bu** ve **o**” yanında “**ol**” işaret sıfatının kullanımı da dikkat çekmektedir.

9. Şiirlerde bugün daha çok Azerbaycan Türkçesinde kullanılan STT’de kullanılmayan ancak bazı ağızlarda kullanımına rastladığımız “**indi**” (Şimdi), “**hemeşe**” (her zaman), “**bıldır**” (bir önceki yıl) gibi zaman zarflarının kullanımı da dikkat çekmektedir.

10. Şiirlerde bugün STT’de kullanılmayan “**ahan**” (işte) gösterme edatı ile yine sebep ifade eden “**özge**” (başka) ve yer-yön ifade eden “**sarı**” (a doğru) edatlarının kullanımı dikkat çekmektedir.

KAYNAKLAR

ADALI, O. (2004), *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, İstanbul: Papatya Yayınları.

ALPTEKİN, A. B. ve COŞKUN, N. (2006), *Çıldırılı Âşık Şenlik Divanı*, Kars: Çıldır Valiliği Yayınları.

ALYILMAZ, C. ve MERT O. (2010), *Türkçenin Derin Yapısı “Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler”* Ankara: Belen Yayınları.

ATABAY, N., ÖZEL S. ve KUTLUK İ., (2003), *Sözcük Türleri*, İstanbul: Papatya Yayınları.

BURAN, A. ve ALKAYA, E. (2009), *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

DAŞDEMİR, M. (2015), *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*, Erzurum: Fenomen Yayınları.

DEMİR, N. ve YILMAZ, E. (2005), *Türk Dili El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

EDİSKUN, H. (2007), *Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

ERCİLASUN A. B. (2007), *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ERGİN, M. (2009), *Üniversiteler İçin Türk Dili*, İstanbul: Bayrak Yayınları.

HENGİRMEN, M. (2002), *Türkçe Temel Dilbilgisi*, Ankara: Engin Yayınları.

KIRAN, Z. ve EZİLER KIRAN, A. (2010), *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayınları.

KORKMAZ, Z. (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TİKEN, K. (2004), *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.